

problem pasivnosti: san, nesvesno, pamćenje

moris merlo ponti

Problem pamćenja stoji na mrtvoj tački sve dok se dvoumimo između pamćenja kao čuvanja (konzerviranja) i pamćenja kao građenja (konstruisanja). Uvek će moći da se pokaže da svest u vlastitim »predstavama« nalazi samo ono što je sama u njih unela, i da prema tome, pamćenje jeste građenje — a da je ipak neophodno neko drugo pamćenje, jedna proizvoljno data prošlost koja je u obrnutoj сразмерi s našim voljnim pamćenjem.

Kako shvatiti to da subjekt nikad ne nailazi na prepreke? Ako ih je sam postavio, to onda nisu prepreke. Ukoliko mu one doista pružaju otpor, onda se ponovo suočavamo s problemima jedne filozofije koja inkorporira subjekta u svojevrstan kosmički poredak a funkcionalisanje duha pretvara u poseban slučaj prirodne svrhovitosti.

S tim se problemom suočava svaka teorija percepcije, a zauzvrat, eksplikacija perceptivnog iskustva treba da nam omogući da se upoznamo s jednom vrstom bivstovanjanja u odnosu na koju subjekt nije suveren, a da ipak ne predstavlja njen sastavni deo.

S ovim predavanjem smo pokušali da ontologiju percipiranog sveta prenesemo s onu stranu osetilne prirode. Bilo da je reč o tome da shvatimo kako svest može da spava, kako može da bude nadahnuta jednom prošlošću koja joj očigledno izmiče, ili kako najzad može sebi da ponovo otvoriti svojevrstan put pristupa toj prošlosti, sama pasivnost je moguća samo pod uslovom da ono »biti svestan« ne znači »pridati neki smisao« koji sami posedujemo, jednoj neuhvatljivoj materiji saznanja, već ostvariti izvesno odstupanje, izvesnu varijantu u jednom već uspostavljenom polju egzistencije, koje je uvek izasla nas i čija težina, poput težine nekog točka, igra ulogu čak i u postupcima kojima ga preobrazavamo. Živeti, to za čoveka ne znači sam stalno nametati značenja, već nastaviti jedan kovitlaci iskustva koji je nastao našim rođenjem, i to na dodirnoj tački onog »spolja« i onoga ko je pozvan da ga proživi.

Spavanje, uprkos svemu što se o njemu kaže nije neka radnja ili neka operacija; misao ili svest o spavanju zapravo je jedan modalitet perceptivnog toka — tačnije, to je njegova vremena involucija, dederencijacija, to je vraćanje onom neartikulisanom, povlačenju u jedan globalni ili predlični odnos sa svetom, koji nije stvarno odsutan, već je pre udaljen, u kome telo obeležava naše mesto, s kojim i daje održava minimum odnosa koji će naknadno omogućiti budenje. Jedna filozofija svesti izražava — i izobilčava — taj odnos postulirajući da spavati znači biti odsutan iz stvarnog sveta ili biti prisutan u jednom imaginarnom svetu lišenom konsistencije; time se zapravo, ono negativno ističe kao pozitivno, u odsustvu svih repera i svake kontrole. Poricanje (negiranje) sveta, u snu, takođe je način da se taj svet zadrži, a usnula svest, samim tim, nije popriše čistog ništavljajuće je pretrpana delimično prešlosti i sadašnjosti sa kojima se pojgrava.

San nije jednostavna varijanta imagirajuće svesti (conscience imageante) kakva funkcioniše u budnom stanju, kao čista moć intendiranja bilo čega kroz bilo koji simbol. Ukoliko bi san bio takav hir bez granica, kad bi vraćao svest njenom sušinskom ludilu koje se sastoji u tome što ona nema vlastitu prirodu i što je ona smesta i neposredno ono što zamišlja (izmišlja) da jeste ili misli da jeste, onda ne vidi kako bi se usnula svest ikada mogla probuditi, kako bi ikada mogla da uzme za ozbiljno uslove koje budno stanje postavlja u cilju po-

tvrdjivanja svojevrsne stvarnosti, kako bi naši snovi mogli imati za nas tu težinu koju duguju svojim odnosima s našom prošlošću. Razlika između stvarnog i oniričkog se ne može svesti na prostu razliku između jedne svesti ispunjene čulnim utiscima i jedne svesti izložene sopstvenoj preznini. Ta dva modaliteta se tesno prepliću. U budnom stanju, naši odnosi sa stvarima, a naročito s drugim ljudima, u načelu su oniričkog karaktera: drugi ljudi su nam prisutni kao snovi, kao mitovi, što je dovoljno da se ospori podvojenost stvarnog i imaginarnog.

Već sam san postavlja problem nesvesnog, učišta subjekta koji sanja, problem svega onoga što sanja u nama, nenesirpane i neuništive zalihe iz koje potiču naši snovi. Frojd se s pravom zamera što je pod imenom nesvesno uveo još jedan misleći subjekt čije bi učinke onaj prvi naprosti prihvatio, a i sam Frojd je priznao da je ta »demonologija« samo jedna »primitivna psihološka konceptacija«. Međutim, rasprava o frojdovskom nesvesnom obično nas vraća na monopol svesti: to nesvesno se svodi na ono što smo odlučili da ne prihvativamo, a kako takva odluka navodi na predpostavku da smo, time, u stvari, u kontaktu s potisnutim, nesvesno je tada još samo jedan poseban slučaj samozavaravanja i kolebanja, imagirajuće slobode (liberté imageante). Ovim se gubi iz vida ono što predstavlja Frojdov najinteresantniji doprinos — ne ideja o nekom drugom »ja mislim« koja bi znalo ono što mi sami ne znamo o sebi — već ideja o jednoj simbolici koja bi bila primordialna, izvorna, ideja o jednom »nekonvencionalnom mišljenju« (Policer), zatvorenom u okvire jednog »sveta za nas«, odgovornog za snove i šire, za elaboriranje našeg života. Sanjati ne znači prevesti neki jasan latentni sadržaj za samog sebe (ili za drugi misleći subjekt) na jezik jednog takođe jasnog, ali lažljivog manifestnog sadržaja, već to znači doživeti latentni sadržaj kroz jedan manifestni sadržaj koji nije njegov »adekvatan« izraz sa stanovišta svesti u budnom stanju, ali ni njegovo namerno prerušavanje, i koji **stoji umesto** latentnog sadržaja, zbog ekvivalentnosti, zbog modusa projekcije izazvanih primordialnog simbolikom i struktutrom oniričke svesti. U Frojdovoj knjizi *Tumačenje snova* («Science des Rêves») postoji kompletan opis oniričke svesti — svesti koja ne zna za ne, koja samo precutno kaže **da**, stvarajući pred analitičarem odgovore koje on od nje očekuje; ova onirička svest je nesposobna za aktuelni govor, kalkulisanje i mišljenje i svedenja je na stare elaboracije subjekta, tako da naši snovi nisu ograničeni na trenutak u kome ih sanjamo i **en bloc** unose u našu sadašnjost čitave fragmente našeg predhodnog trajanja — a ti opisi pokazuju da je nesvesno zapravo perceptivna svest, da ono funkcioniše poput nje, pomoći jedne logike impliciranja (uplitavanja, povezivanja) ili promiskuitet i da postepeno napreduje jednim putem u koji nema potpun uvid, intendira objekte i bića kroz njihova negativna svojstva, što je dovoljno da reguliše

njegovo kretanje i postupke, ne osposobljavajući ga da ih nazove »njihovim (pravim) imenom«. Sumanutost (le délire) je, kao i san, puna immanentnih istina, kreće se kroz jednu mrežu odnosa ekvivalentnih stvarnih odnosima koji njoj samoj nisu svojstveni, ali koje uzima u obzir. Suština frojdizma nije u tome što je pokazao da ispod pojavnje spoljništvo postoji jedna potpuno drugaćija stvarnost, već to što analiza nekog ponašanja u njemu uvek nalazi više slojeva značenja, što svi ti slojevi imaju svoju istinu, što je mnoštvo mogućih tumačenja diskurzivnih izraza jednog »mešovitog« života gde svaki izbor uvek ima više značenja bez mogućnosti da se kaže da je samo jedno od njih isključivo istinato.

Problem pamćenja stoji na mrtvoj tački sve dok se dvoumimo između pamćenja kao čuvanja (konzerviranja) i pamćenja kao građenja (konstruisanja). Uvek će moći da se pokaže da svest u vlastitim »predstavama« nalazi samo ono što je sama u njih unela, i da prema tome, pamćenje jeste građenje — a da je ipak neophodno neko drugo pamćenje, jedna proizvoljno data prošlost koja je u obrnutoj сразмерi s našim voljnim pamćenjem. Imantanost i transcendentnost prošlosti, aktivnost i pasivnost pamćenja mogu se izmeriti samo ako se odustane od postavljanja problema u terminima predstave. Ako, za početak, sadašnjost ne bi bila »repräsentacija« (*Vorstellung* već svojevrstna i jedinstvena pozicija onoga što je pokazatelj (index) bila u svetu, ako bi naši odnosi s njom, dok ona neosetno prelazi u prošlost, kao i naši odnosi s prostornim okruženjem, bili pripisani jednoj postuliranoj shemi koja sadrži i označava niz vremenskih mogućnosti, ako bi telo bilo ono što svaki put odgovara na pitanje »Gde sam i koliko je sati?«, tada ne bi postojala alternativa između očuvanja i građenja, pamćenje ne bi bilo suprotno zaboravu i uvidjelo bi se istinsko pamćenje način na preseku jednog i drugog, u trenutku kada se vraća sećanje koje je zaboravljeno i zaboravom sačuvano, da su eksplicitno sećanje i zaborav dva oblika našeg posrednog odnosa s jednom prošlošću koja nam je prisutna (sadašnjina) i to samo na osnovu odredene praznine koju ostavlja u nama.

U ovim opisima, ovoj fenomenologiji, uvek ima nečeg razočaravajućeg, jer su oni ograničeni na otkrivanje negativnog u pozitivnom i pozitivnog u negativnom. Izgleda da refleksija zahteva dopunska objašnjenja. Opis će imati svoj puni filozofski značaj samo ako se zapitamo o osnovama samog tog zahteva, ako iznesemo principijelne razloge iz kojih se odnosi pozitivnog i negativnog pojavljuju u ovom vodu, čime ćemo postaviti osnove jedne dijalektičke filozofije.

Na francuskog Gordana Obušković

Stručna redaktura: Ana Moralić

Maurice Merleau-Ponty, *Le problème de la passivité: le sommeil, L'inconscient, la mémoire*, u knjizi istog autora *Résumés de cours*, Gallimard, Paris, 1968.